

Anton Mauve als beginneling en het geschilderde portretje van zijn leermeester

In november van het vorige jaar heeft het Rijksmuseum op een veiling¹ een klein schilderijtje aangekocht, dat op de kijkdagen vermoedelijk niet erg de aandacht van de bezoekers heeft getrokken want het is een heel donker stukje, waarin heldere kleuraccenten ontbreken. Ook in onze schilderijen zalen zal het geen rol van betekenis kunnen vervullen, maar dat is ook niet de bedoeling van de aankoop geweest. Die was vooral gericht op het verwerven van een interessant document. En dat is het in verschillende opzichten. Het is zowel een aanvulling op het gebied van de kunstenaarsportretten, waarvan het museum een belangrijke en zeer gevarieerde collectie bezit, als een welkome toevoeging aan het reeds aanwezige werk van Anton Mauve (1838-1888).

Het enigszins schetsmatige portretje (afb. 1) is geschilderd op papier, dat geplakt is op een paneeltje van 20,8 x 17,4 cm en rechts onder gesigneerd *A. Mauve*. De achterkant van het paneeltje draagt een opschrift, met olieverf door de schilder Gabriël (1828-1903) aangebracht en door hem ondertekend, dat als volgt luidt: *ce portret représente P. F. van Os peint par son élève Anton Mauve à l'âge de 17 ans en 1855 le jour de sa fête le 18 septembre - décidé en 1888. l'ayant vu peindre P. J. C. Gabriël.* (afb. 2).

Hiermee wordt ons op bijzondere wijze een blik gegund op de vroegste episode uit de loopbaan van Anton Mauve, toen hij zijn eerste vorming als kunstenaar ontving.

Als zoon van de Doopsgezinde predikant Willem Carel Mauve, die in 1839 te Haarlem werd beroepen, was hij in die stad opgegroeid en waar-

schijnlijk al in 1854 in de leer gegaan bij zijn stadgenoot Pieter Frederik van Os (1808-1892), zoon van de meer bekende P. G. van Os en evenals deze dier- en landschapschilder.

Op 18 september 1855 vierde Anton Mauve zijn 17de verjaardag. In het atelier van zijn leermeester zal men aan dat feit stellig niet stilzwijgend voorbijgegaan zijn. Wij weten niet hoe het er die dag precies toeging en of er terwille van de jarige een kring van bevriende vakgenoten aanwezig was, maar op de een of andere wijze moet het die keer met de lessen 'anders dan anders' gelopen zijn. Mauve was naar het schijnt een wat stille en teruggetrokken figuur, althans in de familiekring thuis. Misschien kwam hij wat meer los in het gezelschap van zijn kunstbroeders, bij wie hij waarschijnlijk begrip, weerklank en waardering ondervond, in een mate, die hij in het ouderlijk huis niet zo ontmoette. Hoe dan ook, hij heeft die bijzondere dag iets niet alledaags gedaan, toen hij, de jeugdige leerling, het waagstuk ondernam - al of niet daartoe uitgedaagd - een portretstudie in olieverf van zijn leermeester te maken. Zijn vriend Gabriël was er getuige van en werd naderhand de bezitter van het schilderijtje. Het werd een heel informeel portretje. Van Os, achterover leunend in zijn stoel, met een petje achterstevoren op zijn hoofd, is in zuiver profiel waargenomen, terwijl de contouren van zijn kop het tegenlicht vangen. Zijn houding en de geconcentreerde uitdrukking op zijn gezicht doen vermoeden dat hij leest of bezig is met schetsen. Gabriël heeft het portretje zijn leven lang bewaard en het kennelijk als een verdienstelijk jeugdwerk van zijn begaafde vriend beschouwd, want na de

Afb. 1. Anton Mauve. Portretstudie van zijn leermeester P. F. van Os, 18 september 1855. Rijksmuseum, Amsterdam

ce portrait represent P.F. van Os
peint par son élève Anton Mauve
à l'âge de 17 ans en 1855 le jour de
sa fête le 18 Septembre - décédé en 1888.
l'ayant vu peindre
P.F.C. Gabriël

Afb. 2. Opschrift op achterzijde van portretstudie afb. 1.

dood van Mauve in 1888, zond hij het in, eerst op de tentoonstelling van diens werk, in 1890 gehouden in Pulchri Studio in Den Haag (cat. nr. 95) en later op de Mauve-tentoonstelling van 1895 in de Rotterdamsche Kunstkring (cat. nr. 64). Denklijk bij gelegenheid van een van die inzendingen noteerde Gabriël er achterop wat hij over het ontstaan ervan wist en hij schreef het sterfjaar van Mauve (niet zonder taalfouten!) meteen er bij. Tenslotte werd het portretje met de nalatenschap van Gabriël te Amsterdam in 1927 geveild², waarna de Mauve-kenners het blijkbaar uit het oog hebben verloren. Uit zijn academisch proefschrift over Mauve van 1967 valt in elk geval op te maken dat Engel het niet kende. Wel komt daarin een ander portret van P. F. van Os voor, dat Mauve in hetzelfde jaar tekende³, thans

in The Metropolitan Museum of Art te New York (afb. 3). Deze tekening⁴ kon Engel dan ook nog beschouwen als een mogelijke voorstudie voor het niet meer door hem achterhaalde olieverf-portretje, dat wij nu onverwacht terugvonden. Tekening en schilderijtje houden, zoals nu blijkt, geen verband met elkaar, maar zij vullen elkaar prachtig aan als afbeeldingen van deze karakteristieke kop. Het is speciaal de kop die in beide gevallen de belangstelling van Mauve had en ook bijzonder goed is weergegeven. In de tekening is verder het lichaam en zijn vooral de handen wat onzeker van structuur, al is de zittende houding met het open schetsboek op de knie redelijk goed getroffen.

Deze tekening staat niet alleen. Er zijn nog een paar soortgelijke portretten uit dezelfde tijd be-

Afb. 3. Anton Mauve. Portret van zijn leermeester P. F. van Os, 1855. The Metropolitan Museum of Art, New York.

kend. Het Rijksprentenkabinet bezit er een van een nog niet geïdentificeerde kunstenaar, die op een duintop zit met een open schetsboek op de knie en het zeestrand in het verschieft, evenals het portret van Van Os gesigineerd en gedateerd 1855⁵. En in het Haagse Gemeentemuseum bevindt zich een portret van de schilder J. Th. Abels (1803–1866)⁶, gesigineerd en gedateerd *A. Mauve fecit 1-9-1855* (afb. 4). Abels was de zwager van P. F. van Os en deze heeft soms de stoffage in Abels' landschappen geschilderd⁷. Wij mogen aannemen dat Mauve de veel oudere Abels goed gekend heeft en zelfs in een soort vriendschappelijke relatie tot hem stond, want de datum op het portret, 1 september, was de verjaardag van Abels, zodat het maken van de tekening als een feestelijke geste opgevat zou kunnen worden⁸. Bij de opleiding of vorming van Mauve schijnt Abels overigens geen rol gespeeld te hebben. Over die vorming wordt ons wel meegedeeld⁹

dat Mauve nog korte tijd, in het begin van 1858, leiding kreeg van de bekende paardenschilder Wouter Verschuur (1812–1874), die toen juist in Haarlem was komen wonen. Intussen was Mauve met de tien jaar oudere P. J. C. Gabriël al eerder zeer bevriend en speciaal met hem trok hij erop uit in de omstreken van Haarlem om naar de natuur te schetsen. Daarbij kozen zij, volgens een eeuwenoude traditie, ook de ruïne van Brederode tot onderwerp van hun oefeningen.

Over dit gezamenlijk naar buiten gaan zijn niet zoveel bijzonderheden bekend, maar De Gruyter noemt wat hij daarover vond in het onlangs verschenen eerste deel van zijn uitvoerige en boeiende studie over de schilders van de Haagse School, waarin Mauve nog niet maar Gabriël al wel behandeld wordt¹⁰. Het zal wel zo zijn dat het contact tussen Gabriël en Mauve in de periode van omstreeks 1855 tot 1860, het jaar waarin Gabriël naar Brussel ging, op beiden een vruchtbare uitwerking heeft gehad¹¹, al had Gabriël, de oudere en meer ervaren, vermoedelijk de leiding. Hij was al bekend met het Nederlandse 'Barbizon' van die jaren, Oosterbeek en Wolfheze, waar de oude (J. W.) Bilders de centrale figuur was. In de zomer van 1858 ging Mauve voor het eerst ook daarheen om er nadien nog herhaaldelijk terug te keren, en het moet wel Gabriël geweest zijn, die hem er introduceerde. Daardoor werd het contact gelegd met zijn tijdgenoten, de jonge (Gerard) Bilders, de Marissen en anderen, wat voor zijn verdere ontwikkeling zo belangrijk is geweest. Ook het atelier van Van Os, waar Mauve zijn lessen ontving, en waar het portretje geschilderd moet zijn, is ons bekend van een schilderij, dat hij ongeveer in dezelfde tijd maakte. Het bevindt zich al vanaf 1903 in het Rijksmuseum, eerst als bruikleen en sedert 1910 als schenking van het echtpaar Drucker-Fraser (afb. 5). Het stuk¹² werd door de heer Drucker gekocht uit de collectie van de kunstschilder Jan Striening Jr. (1827–1903) toen die kort voor zijn dood, op 25 november 1902 te Amsterdam bij Frederik Muller geveild werd. In de veilingcatalogus werd het onder nr. 20 als enige onder de vijfendertig schilderijen met een vette letter beschreven, met de toevoeging

Afb. 4. Anton Mauve. Portret van de schilder J. Th. Abels, 1855. Gemeentemuseum, Den Haag.

Vigoureuse esquisse de la première époque du maître. Het werd kennelijk als een der belangrijkste objecten ter veiling beschouwd en niet ten onrechte als een krachtig schilderstuk gekenschetst. Achterop het doek staat geschreven: *Het atelier (thans de oudheidkamer op het Stadhuis te Haarlem) van den Kunstschilder P. van Os door diens leerling A. Mauve geschilderd.* Men heeft aangenomen dat het stuk in 1856 ontstond. Engel deelt ons mee dat het atelier van Van Os zich bevond in het oude raadhuis van Haarlem, boven de joodse slachtplaats, die onder overheidstoezicht stond, en dat het een ruimte van beperkte omvang was, net groot genoeg om er één leerling tegelijk op na te houden¹³. Mauve heeft de bekrompenheid van het vertrek ook inderdaad goed laten uitkomen doordat de wand met de schouw zich maar op een paar passen afstand van de toeschouwer bevindt. Van de

jongen, die geknield zit bij een portefeuille met tekeningen, vraagt Engel zich af of dit niet een zelfportret van Mauve zou kunnen zijn¹⁴. Het is misschien een verleidelijk denkbeeld, maar wij vonden enkele nog onbekende gegevens over dit schilderij, waaruit blijkt dat dit beslist niet het geval is. Zij zijn te vinden in een brief, die de vroegere eigenaar, Jan Striening, de dag nadat de veiling van het stuk had plaatsgevonden, schreef aan de koper. Wij beschikken alleen over een afschrift van deze brief, in het Rijksmuseum, waaruit enkele vermoedelijk onleesbare woorden zijn weggelaten. De soms wat kreupele tekst luidt als volgt:

Rotterdam 26 Nov. 1902

WelEdGeb Heer

UEd moet mijn schrijven voor lief nemen daar ik al sints maanden ziek met een afgezet been in huis zit zoo op een stoel dat het schrijven mij moeilijk valt. Maar nu een aandenken aan Mauve in goede handen valt nu doe ik het gaarne want ik heb die studie al jaren, en 't spijt me dat ik nu op mijn ouden dag zoo ongelukkig geworden ben. Ik heb in Haarlem gewoond in de Schachgelstraat waar de Papa welke doopsgezind predikant, ook woonde en zoo doende leerde ik Mauve of liever Anton zooals hij bij ons bekend was goed kennen. Later kwam Anton veel bij mij aan huis, kwam zoo met kostje en al bij mij als hij buiten had gewerkt en zoo onstond een groote vertrouwlijkheid in die dagen. Daar hij zeer onhebbelijk met zijn studies omsprong kreeg hij wel brommen en zodoende ben ik aan die studie van 't Atelier gekomen, ik kwam ook bij van Os veel. Het was voor dien tijd al een verbazende knappe studie want Anton was toen nog aan 't stilleven schilderen. Dat jongetje had voor model gediend, hij was in dienst bij den hr. van Os en kreeg toen nog teekenles en wat geld somtijds toe. Het was een Israelietje en heette 'de Vries', dat alles weet ik nog zoo zeker. Een jaar of wat geleden is hier een tentoonstelling van werk van Mauve geweest, omdat ik wist dat mijn vriend Gabriël het portretje van van Os zoude sturen heb ik toen die studie laten (. . . . .) en belijsten; door wie het geschilderd was en wat het voorstelde er achterop zelf gezet en de naam ook er stond er geene op of men

Afb. 5. Anton Mauve. Het atelier van zijn leermeester P. F. van Os. Rijksmuseum, Amsterdam.

moest het hem vragen. Wanneer Mauve de studie geschilderd heeft weet ik niet, mogelijk staat het op het portretje van van Os dat Gabriël heeft. Ik weet zeker dat Gabriël het op die zelfde tijd zoowat heeft gekregen. Het was zoo compleet om het te hebben. Die Mijnheer van 't Museum Boeimans wilde het niet overnemen hij vond het te m . . . . . en daarbij droog! Wie zou er niet wenschen op zulk een jonge leeftijd zoo droog te zijn. Ik heb nog drie studies van Mauve twee paarden en eene koe welke hij in de tijd dat hij na Wolfeezen heeft geschilderd maar U moet die beesten zien wat er een zucht in Mauve zat vooral die koe ook, is of hij er op gesmeten is maar toch zoo af zoo compleet. Met verscheidene dingen heeft Fred. Muller dat

teruggestuurd ik begrijp er niets van. Ik heb alles gestuurd wat ik verzameld heb gestuurd omdat ik klein moet gaan wonen en een benedenhuisje moet nemen en hoewel dat mij zeer ter harte om al dat moois en al die herinneringen weg moet doen het is verschrikkelijk. En nu WelEdele Heer hoop dat ik goede inlichtingen ik U gegeven heb en zijn alle zonder eenige twijfel de waarheid. Met verschuldigde hoogachting

Uw Dwn. Jan Striening Jr

Goudsche Singel 100 Rotterdam

Kan ik U verder nog inlichtingen geven dan hoop ik het te kunnen doen.

Op de originele brief stond hieronder in de hand van Drucker aangetekend: Volgens door den heer

Tersteeg bij Gabriel ingewonnen informatie heeft Mauve de studie vervaardigd toen hij 17 of 18 jaren oud was dus circa 1855/56.

Deze brief van de ongelukkige 75-jarige met enkele herinneringen aan een tijd, die bijna een halve eeuw achter hem lag, spreekt voor zichzelf. De naam van de schilder werd dus niet door deze, maar door Striening pas veel later op het schilderij van het atelier gezet.

Wij hebben hier speciaal datgene naar voren gehaald, dat ons een denkbeeld geeft van het artistieke milieu, waarin Anton Mauve als aankomend kunstschilder verkeerde. Van zijn werkzaamheid als beginneling zijn gelukkig ook nog andere voortbrengselen bewaard dan wat hier ter sprake kwam: figuurstudies, stillevens en landschap. Het hier getoonde is echter op zichzelf al voldoende om in te zien dat hij over veelbelovende mogelijkheden beschikte.

Noten

¹ Veil. Amsterdam, Paul Brandt, 5 nov. 1968, nr. 313.

² Veil. Amsterdam, Fred. Muller, 14 juni 1927, nr. 292.

³ E. P. Engel, *Anton Mauve*, Utrecht 1967, p. 9, cat. nr. 8.

⁴ Zwart krijt, 26,5 × 21,5 cm, gemerkt en gedateerd A. Mauve f. 1855.

⁵ Potlood, 24,3 × 20,7 cm.

⁶ Potlood en krijt, 23 × 19 cm.

⁷ Zie bijvoorbeeld *Tentoonstelling van levende meesters*, Den Haag 1833, nr. 1; thans Rijksmuseum, Amsterdam, cat. nr. 1 (waar echter P. G. van Os genoemd wordt als medewerker in plaats van P. F. van Os, zoals in de tentoonstellingslijst van 1833).

⁸ De beide hier genoemde tekeningen werden door Engel niet in de beknopte catalogus van zijn proefschrift opgenomen.

⁹ Gegevens hierover zijn behalve in het eerste hoofdstuk van Engel's studie te vinden in de zeer overzichtelijke catalogus van de door Dr. Jos de Gruyter samengestelde tentoonstelling 'Meesters van de Haagse School', in het Haags Gemeentemuseum, 1965.

¹⁰ Dr. Jos de Gruyter, *De Haagse School*, deel I, Rotterdam 1968, p. 79-81.

¹¹ De Gruyter, o.c., p. 81, noemt een schilderij, dat door Mauve en Gabriël beiden gesigneerd is.

¹² Papier geplakt op doek, 49 × 61 cm, gemerkt rechts onder A. Mauve, cat. nr. 1533 -A-10.

¹³ Engel, o.c., p. 6.

¹⁴ Engel, o.c., p. 12.